

Kraków, 4 czerwca 2020 r.

Ks. prof. zw. dr hab. Józef STALA
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
Ul. Kanonicza 25
31-002 KRAKÓW
<https://upjp2.edu.pl/>
jozef.stala@upjp2.edu.pl

Recenzja

**rozprawy doktorskiej p. mgr Magdaleny BOBRO:
*Aksjologia postmodernizmu w perspektywie personalizmu***

napisanej

**pod kierunkiem dra hab. Krzysztofa BOCHENKA, prof. UR,
w Instytucie Filozofii, Kolegium Nauk Humanistycznych,
Uniwersytetu Rzeszowskiego w Rzeszowie,
Rzeszów 2020, stron 296**

Dokonując oceny rozprawy doktorskiej Pani mgr Magdaleny Bobro *Aksjologia postmodernizmu w perspektywie personalizmu* warto odwołać się do myśli wskazanego przez nią w rozprawie personalisty chrześcijańskiego Karola Wojtyły / Jana Pawła II, który w 1998 roku pisał: „Nasza epoka została określona przez niektórych myślicieli mianem «epoki postmodernizmu». Termin ten, stosowany często w bardzo różnych kontekstach, wskazuje na pojawienie się całego zespołu nowych czynników, których oddziaływanie jest tak rozległe i silne, że zdołało wywołać istotne i trwałe przemiany. Pierwotnie posługiwano się tym określeniem w odniesieniu do zjawisk natury estetycznej, społecznej czy technologicznej. Później znalazło ono zastosowanie w sferze filozofii, zachowując jednak pewną dwuznaczność, zarówno dlatego że ocena tego co «postmodernistyczne» jest czasem pozytywna, a czasem negatywna, jak i dlatego że nie istnieje powszechnie przyjęte rozwiązanie trudnego problemu granic między kolejnymi epokami historycznymi. Jedno wszakże nie ulega wątpliwości: nurty myślowe odwołujące się do postmodernizmu zasługują na uwagę. Niektóre z nich głoszą bowiem, że epoka pewników minęła bezpowrotnie, a człowiek powinien teraz nauczyć się żyć w sytuacji całkowitego braku sensu, pod znakiem tymczasowości i przemijalności. Wielu autorów, dokonując niszczycielskiej krytyki wszelkich pewników, zapomina o

J. Stala

niezbędnych rozróżnieniach i podważa nawet pewniki wiary” (Jan Paweł II, *Fides et Ratio* 91 – 14 września 1998 r.). Zatem już sam Jan Paweł II wskazywał na konieczność i potrzebę podjęcia naukowej refleksji nad postmodernizmem zarówno w sensie historycznym, społeczno-kulturowym jak i filozoficznym. Można to uznać za najlepszą rekomendację do podjęcia tematu dysertacji *Aksjologia postmodernizmu w perspektywie personalizmu* przez Panią mgr Magdalenę Bobro.

Autorka podjęła charakterystykę myśli postmodernistycznej, chociaż zdawała sobie sprawę, co zresztą kilkakrotnie wyraziła w swojej rozprawie doktorskiej, iż rzeczywistość postmodernistyczna nie jest jednoznaczna, a niekiedy wręcz trudna do określenia ze względu na zróżnicowane podejścia jej przedstawicieli. Co tym bardziej interesujące Doktorantka nie ogranicza się do prostej konfrontacji postmodernizmu z personalizmem, lecz sięga do jego aksjologii, chociaż to sformułowanie może wywoływać krytykę wielu oponentów postmodernizmu wskazujących raczej na zagubienie czy odrzucenie systemu wartości w postmodernizmie. Można zatem stwierdzić, że Pani M. Bobro dokonała swoistego przełamania lęku przed postmodernizmem oraz świadomie rozszerzyła dyskurs o postmodernizmie o bardziej zobiektywizowaną relację bez nadmiernego skupiania się wyłącznie na jego negatywnym ujęciu.

Jednocześnie filozofia postmodernistyczna, która otwarcie staje po stronie subiektywizmu i relatywizmu odrzuca klasyczną triadę filozoficzną obejmującą prawdę, dobro i piękno. Prawda staje się bardzo zindywidualizowana, nieuchwytna, zależna od uznania lub odrzucenia przez daną osobę. Brak jednoznacznego określenia dobra jest coraz bardziej widoczny poprzez posuniętą do granic absurdu akceptację różnorodności, oryginalności, odmienności, a zarazem narzucane odgórnie zachowanie tzw. „poprawności politycznej”. Dobro przestaje być celem, do którego osiągnięcia zmierza osoba, ale staje się chwilowym pomysłem, przyjemnością, emocją, czy tylko zachcianką. Piękno przestaje się odwoływać do doskonałości i ładu nie tylko estetycznego, ale i moralnego, lecz staje się elementem mody, gustu, czy narzucanych przez media wzorców. Wydaje się nawet, że media i przedstawiciele wielkich korporacji narzucają najmłodszemu pokoleniu nie tyle piękno, ile brzydotę. Czy zatem postmodernizm oferuje człowiekowi jakieś wartości? Czy raczej stawia go w obliczu ciągłego chaosu i zagubienia, bowiem jeśli brakuje jasnych wyznaczników to człowiek sam nieustannie musi wybierać i tworzyć swój świat.

Niniejszą problematykę zauważał już wspomniany wcześniej Jan Paweł II: „Mając przed oczyma obraz pokolenia, do którego należymy, Kościół podziela niepokój tylu współczesnych ludzi. Musi poza tym niepokoić upadek wielu podstawowych wartości, które stanowią niewątpliwe dobro nie tylko chrześcijańskiej, ale po prostu ludzkiej moralności, kultury moralnej - takich, jak poszanowanie dla życia ludzkiego, i to już od chwili poczęcia, poszanowanie

A. Stępek

dla małżeństwa w jego jedności nierozdzielnej, dla stałości rodziny. Permisywizm moralny godzi przede wszystkim w tę najczulszą dziedzinę życia i współżycia ludzi. W parze z tym idzie kryzys prawdy w stosunkach międzyludzkich, brak odpowiedzialności za słowo, czysto utylitarny stosunek do człowieka, ztrata poczucia prawdziwego dobra wspólnego i łatwość, z jaką ulega ono alienacji. Wreszcie desakralizacja, która często przeradza się w `dehumanizację`. Człowiek i społeczeństwo, dla którego nic już nie jest `święte` - wbrew wszelkim pozorom - ulega moralnej dekadencji” (Jan Paweł II, *Dives in Misericordia* 12 – 30 listopada 1980 r.).

W tej perspektywie podjęte przez Panią M. Bobro poszukiwania aksjologii postmodernizmu trzeba uznać za ważne i niezwykle aktualne.

Struktura i treść rozprawy doktorskiej

Recenzowana rozprawa doktorska: *Aksjologia postmodernizmu w perspektywie personalizmu* autorstwa Pani mgr Magdaleny Bobro chociaż głównie odwołuje się do filozofii, jednak obejmuje także inne dyscypliny i subdyscypliny naukowe: pedagogikę, nauki socjologiczne, teologię i katolicką naukę społeczną. Rozprawa zawiera 296 stron, z czego 253 strony to część merytoryczna.

Omawiana rozprawa doktorska składa się z czterech rozdziałów, a także wstępu, zakończenia, bibliografii, wykazu skrótów, streszczenia w języku polskim i streszczenia w języku angielskim. W rozdziale pierwszym *Ogólna charakterystyka myśli postmodernistycznej* Autorka zaprezentowała podstawowe założenia postmodernizmu i jego przedstawicieli oraz krótką ocenę dzięki ukazaniu poglądów reprezentantów trzech ośrodków myśli postmodernistycznej: francuski, amerykański i polsko-brytyjski, co pozwala czytelnikowi rozróżnić odmiany myśli postmodernistycznej. W rozdziale drugim *Amorficzność kultury ponowoczesnej* Doktorantka przedstawiła postmodernizm jako nie zakończony projekt wyrażający się poprzez przedmiotowe traktowanie człowieka, infantyлизację kultury, zaburzenie tożsamości osoby, konsumpcjonizm oraz nieustanne ścieranie się nowych założeń z dotychczasowymi zasadami cywilizacyjnymi. W ten sposób potwierdziła nie tylko stan chaosu wśród norm i wartości, ale równocześnie ciągłe zmaganie się dotychczasowych wzorców społeczno-kulturowych z nowymi propozycjami. Z kolei w rozdziale trzecim *Postmodernistyczne zagrożenia nękające człowieka* ukazała wielość zagrożeń i wyzwań, które negatywnie wpływają na sytuację i formację współczesnego człowieka, wskazując na nihilizm, anomie współczesności, sekularyzację oraz wielość wyborów. Pani M. Bobro poprawnie podkreśliła znaczenie postmodernistycznej postaci nihilizmu, która wyraża się w negacji dotychczasowych podstaw istnienia bytu. Zwróciła również uwagę na odrzucenie Absolutu i konsekwencje

A. Stoll

życia człowieka pozbawionego odniesienia do transcendencji. Odrzucenie Boga i klasycznej hierarchii wartości niesie ze sobą w konsekwencji chaos aksjologiczny, który znajduje swoje odzwierciedlenie w procesach wychowawczych, a zwłaszcza w ujawnianiu się coraz bardziej radykalnych koncepcji pedagogicznych prowadzących w konsekwencji do całkowitego odrzucenia wychowania człowieka. Domknięciem rozprawy jest rozdział czwarty *Personalizm chrześcijański jako remedium na kryzys postmodernistyczny*. Autorka ukazała w nim tło historyczne i główne założenia personalizmu chrześcijańskiego odwołując się przede wszystkim do nauczania Karola Wojtyły / Jana Pawła II zarówno w wymiarze filozoficznym, teologicznym jak i częściowo pedagogicznym. Trochę szkoda, iż prezentując pedagogikę personalistyczną Doktorantka skupiła się w dużym stopniu na pokazaniu antypedagogiki i jedynie zarysowaniu pedagogiki personalistycznej bez odwołania do znanych przedstawicieli pedagogiki chrześcijańskiej i personalistycznej, jak np.: ks. prof. Janusz Tarnowski (UKSW Warszawa), p. prof. Alina Rynio (KUL Lublin), p. prof. Elżbieta Osewska (PWSZ Tarnów), czy p. prof. Urszula Gruca-Miąsik (UR Rzeszów).

Należy podkreślić, iż struktura rozprawy doktorskiej została przygotowana poprawnie, zgodnie z założeniami tworzenia rozpraw naukowych w dziedzinie nauk humanistycznych. Cztery rozdziały wzajemnie się dopełniają i są ze sobą logicznie powiązane. Wprawdzie rozdział pierwszy jest znacznie dłuższy niż następujące po nim kolejne rozdziały, ale jego wielkość ma swoje uzasadnienie w konieczności zaprezentowania zarówno założeń postmodernizmu jak i jego przedstawicieli. Natomiast wydaje się, iż ostatni rozdział prezentujący personalizm chrześcijański mógłby być bardziej rozbudowany.

Bardzo dobrym wprowadzeniem do rozprawy jest wstęp (10 stron: 5-14) zawierający wszystkie wymagane elementy. Jego wartość osłabia nieco zaprezentowanie celów rozprawy: „Monografia podejmuje dwa cele badawcze. Stara się zlokalizować źródło kryzysu wartości w społeczeństwie postmodernistycznym oraz zaprezentować personalizm chrześcijański jako system intelektualno-egzystencjalny, który jest w stanie oprzeć się sofizmatom postmodernizmu” (s. 10). Czytając rozprawę doktorską widać jednak, iż Pani M. Bobro podjęła także inne cele badawcze wykraczając poza proste wskazanie przyczyn kryzysu wartości w obecnym społeczeństwie i zwykle ukazanie personalizmu. Stąd przygotowując rozprawę do druku warto doprecyzować cele badawcze. Zakończenie pracy, choć niewątpliwie zawiera cennych refleksji dotyczących postmodernizmu jak i zderzenia z chrześcijaństwem, jednak nieco brakuje w nim podsumowania i odpowiedzi na postawione we wstępie cele badawcze.

Recenzowaną pracę doktorską można ocenić jako dzieło czytelne, stopniowo rozwijające podjęte zagadnienie. W poszczególnych rozdziałach pracy występują krótkie wprowadzenia i podsumowania, jednak wydaje się, że zwłaszcza zakończenia rozdziałów mogłyby być mocniejsze - lepiej

A. Stoll

przygotowane, co niewątpliwie ułatwiłoby czytelnikowi odkrycie głównych założeń danego rozdziału i łatwiej rozpoczynać lekturę kolejnego rozdziału. Można jednak stwierdzić, że Autorka włożyła dużo pracy i wysiłku w poprawne przygotowanie rozprawy doktorskiej.

Niniejsza praca dzięki szczegółowemu opracowaniu zagadnienia aksjologii postmodernizmu, a szczególnie odniesieniu do jego wybranych przedstawicieli, pozwala czytelnikowi na uporządkowanie rozproszonych myśli reprezentantów postmodernizmu, a równocześnie może zainicjować inspirującą dyskusję na temat odmiennych ujęć systemów wartości w postmodernizmie i personalizmie, co ma znaczenie nie tylko dla filozofów, czy przedstawicieli innych dyscyplin naukowych, ale także dla wszystkich osób odpowiedzialnych a proces wychowania nowych, przyszłych pokoleń. Po wprowadzeniu drobnych korekt uważam, iż praca winna zostać opublikowana drukiem.

Zatem struktura i treść omawianej dysertacji jest przygotowana odpowiednio i świadczy o nabyciu przez Autorkę umiejętności planowania i realizowania pracy doktorskiej.

Aspekty metodologiczne

Przygotowując recenzję rozprawy doktorskiej trzeba się również odnieść do formalnego aspektu pracy. Dysertacja Pani M. Bobro liczy 296 stron, czyli tyle ile przewiduje konwencja rozprawy doktorskiej w dziedzinie nauk humanistycznych i społecznych. Dysertacja została przygotowana dobrym językiem, bogatym pojęciowo, a jednocześnie komunikatywnym i przejrzystym, choć niekiedy w tekście pojawiają się fragmenty pisane językiem bardziej popularnym. Z drugiej strony (co prawdopodobnie wynika z dobrej znajomości języków obcych przez Doktorantkę) ujawniają się „spolszczenia” wyrazów anglojęzycznych. Trzeba przyznać, że zarówno opisy cudzych poglądów, rekonstrukcje argumentów jak i swoje wywody, Autorka prowadziła w sposób jasny i zrozumiały, choć niekiedy pojawiają się zbyt „szybkie” przejścia z jednej myśli do drugiej bez wystarczającego powiązania. Nadto niektóre fragmenty charakteryzują się bardzo dużą szczegółowością, zaś inne dużym stopniem ogólności. Wartość pracy, przed jej wydrukiem, mogłoby też podnieść jasne zachowanie tego samego stylu zapisu, ponieważ występują fragmenty napisane w pierwszej osobie liczny mnogiej, jak i fragmenty zapisane bezosobowo.

Charakterystyczną cechą ocenianej rozprawy doktorskiej jest bogaty wykaz bibliograficzny (36 stron: 254-289) zawierający literaturę zarówno w języku polskim jak i w językach obcych: angielskim, niemieckim, włoskim. Jednak wydaje się, iż dla lepszej przejrzystości zapisu byłoby dobrze dokonać podziału. W Wykazie skrótów znajdują się dokumenty papieża Jana Pawła II oraz Pawła VI, jednak nie zostały one wymienione w wykazie bibliograficznym. Należy podkreślić, iż Autorka zapoznała się z bogatą literaturą przedmiotu, na co

wskazuje zarówno bibliografia jak i przypisy dolne. Tu jedynie drobna uwaga, że o ile w całości pracy widać prawidłowe odniesienie każdej nowej myśli do przypisu o tyle pojawiają się też fragmenty, strony bez udokumentowanej treści w przypisach (Por. np.: s. 143, s. 199). Wykaz skrótów został również dobrze przygotowany, choć spotyka się w pracy skróty (Np. VE – s. 224, przyp. 687), które nie zostały w nim zamieszczone.

Pozostaje jeszcze kwestia zastosowanych metod, które należałoby lepiej opisać przed przygotowaniem książki do druku (Por. s. 9) zwłaszcza, że czytając rozprawę można dostrzec, że Pani M. Bobro nie wykorzystwała tylko wskazane przez siebie w rozprawie metody (analityczna, syntetyczna, historyczno-filozoficzna), ale również stosowaną często w naukach społecznych i humanistycznych metodę krytycznej analizy tekstu.

Należy jednak przyznać, że poza wymienionymi kwestiami oraz drobnymi potknięciami edytorskimi strona formalna pracy, a zwłaszcza język jakim została napisana, jest prawidłowy. Warto to tym bardziej podkreślić, że „panowanie” nad tekstami autorów postmodernistycznych jest szczególnie trudne, a Autorce udało się to osiągnąć.

Jednak mimo wskazanych uchybień jako Recenzent niniejszej dysertacji mogę spokojnie wystawić ocenę pozytywną stronie metodologicznej pracy, która jest dowodem szeroko prowadzonych poszukiwań i wysiłku intelektualnego. Lista przywołanych poglądów myślicieli, monografii, artykułów oraz wielość podjętych w rozprawie problemów imponuje zarówno swoją rozciągłością jak i głębią. Wskazane uwagi krytyczne należy rozumieć jako troskę o wysoką jakość prac przygotowywanych w Uniwersytecie Rzeszowskim.

Pytania do Doktorantki

1. Odnosząc się do postawionego wcześniej zarzutu zbyt uproszczonego przedstawienia celów badawczych omawianej dysertacji proszę o wskazanie dopełniających badawczych celów szczegółowych, które Doktorantka podjęła w swojej rozprawie.

2. Do jakich wartości odwołuje się postmodernizm a jak one są postrzegane przez personalizm?

Wniosek

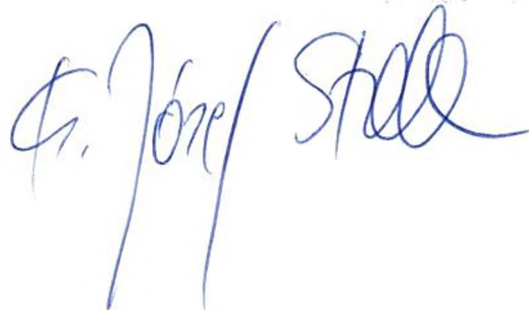
Recenzowana dysertacja Pani mgr Magdaleny Bobro, podejmująca wszechstronną prezentację postmodernizmu, ukazująca źródła współczesnego kryzysu wartości oraz różnorodne wyzwania i zagrożenia stojące przed współczesnym człowiekiem, a także przedstawiająca personalizm chrześcijański jako odpowiedź na chaos aksjologiczny, może zainspirować przedstawicieli

A. Stępek

wielu dyscyplin z dziedziny nauk humanistycznych, społecznych i teologicznych do krytycznej analizy postmodernizmu jak i poszukiwania adekwatnych odpowiedzi.

Omawiana rozprawa doktorska potwierdza nabycie przez Panią mgr Magdalenę Bobro wiedzy i umiejętności samodzielnego i krytycznego myślenia, wnioskowania, oceny opisywanych teorii, a także zdolności konfrontacji teorii filozoficznych z praktyką życia codziennego, co wskazuje na kwalifikacje do uzyskania stopnia naukowego doktora w dyscyplinie filozofia, w dziedzinie nauk humanistycznych.

Uważam, że mimo drobnych błędów, zaprezentowana przez Panią mgr Magdalenę Bobro dysertacja, spełnia wymagania stawiane takim pracom. Dlatego wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Magdaleny Bobro do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, reading "Dr. Józef Stalle". The signature is written in a cursive style with a large, sweeping initial 'D' and 'S'.